

המשך השילוחים מגטו לודז'

ההפוגה בשילוחים מגטו לודז' לחלמנו היתה קצרה מאוד, וכבר בשליש האחרון של חודש פברואר 1942 חודש הגירוש בקצב מזורז. מ- 22 עד 28 בפברואר אותה שנה גורשו מן הגטו בשבעה משלוחים עוד עשרת אלפים איש.¹

בין שלושת המוסדות הגרמניים הגסטפו, משטרת הסדר ומנהל הגטו בראשותו של ביבוב, היה תיאום מוחלט בארגון הגירושים ובניהולם. שיתוף הפעולה בין שלושת המוסדות האלה לא התנהל בלי מאבקי כוח ואף שררה ביניהם חשדנות. הגסטפו שאף להשפעה רבה יותר ולמעורבות רבה יותר בנעשה. בעניין זה התקיימה ב- 2 במרס 1942 התייעצות אצל ראש השטפו הרברט וייגנדט (Herbert Weygandt). צוין שעל הגירוש להתנהל מתוך התחשבות בצורכי ניצול כוח העבודה בגטו. עם זאת דרש הגסטפו מעורבות יתר בנעשה, וזאת, כדברי משתתפי ההתייעצות, בשל המרידות הרבות של היהודים בעת הגירושים בזמן האחרון ("da es in letzter Zeit zu mehreren Judenaufstaenden (gekomen sei, die ein Eingreifen der Stapo erforderlich gemacht haetten")

הגסטפו דרש גם לקבל דיווחים רבים יותר על פעולותיהם של מנהל הגטו ושל שומרי גבולות הגטו, לדבריהם, בשל ריבוי מקרי השוחד והשכרות במוסדות אלו. על ביבוב עצמו נאמרו דברי שבח, אבל צוין שגם בענייני נדרשת מעורבות יתר של הגסטפו בשל היעדרויות צפויות שלו מלודז', שכן ביבוב היה עתיד להיעדר מן העיר במשך שמונה עד עשרה ימים בכל חודש, לאחר שיקבל לידי גם את ניהולו של הגטו בטרוזינשטט (Theresienstadt). את המינוי היה ביבוב צריך לקבל מידי של ידו אוברגרופנפירר היידריך, ראש המשרד הראשי לביטחון הרייך. מוזר (Mozer) ווייגנדט, שנכחו בהתייעצות, ידעו לספר שביבוב רוצה לנצל את קשריו ההדוקים עם היידריך ולהיות למומחה הראשי לענייני יהודים בגרמניה ולקבל לידי את ניהולם של כל הגטאות. ("Im uebrigen sind Regierungsvizepraesident)

Moser und RR Weygandt der

Meinung , dass Biebow auf Grund einer naeheren Verbindung mit Heydrich . es zu dem Judenfachmann in Deutschland bringen wolle, um dadurch die
2.(Leitung saemtlicher Gettos ze bekommen)

תושבי גטו לודז' היו עדים ליחס הולך ומחמיר של הגרמנים כלפי המגורשים. עם זאת, עדיין לא פשטו בגטו ידיעות, ואף לא רמזים, על גורלם של אנשים אלו. על שמועות שונות שהתהלכו בגטו נכתבו בידיעון מס' 9 של הכרוניקה, המסכם את המאורעות בחודש פברואר 1942, הדברים האלה:

הרבה השערות שונות הועלו בגטו בקשר לגורלם של המגורשים. סופר למשל, שהמגורשים מהגטו שולחו לחופשי בקולושקי [Koluszki]. מפיצי השמועות הלא בדוקות הללו טענו, שמרבים מבין המגורשים הגיעו ידיעות מווארשה. לפי שמועה אחרת, נמצאים המגורשים בתחום נפת קולו [Kolo] ובקרבת בז'שין'

קויאבסקי [Brzesc Kujawski]. אנו רושמים את השמועות למען הדיוק, בו חייבת הכרוניקה, כי למען האמת לא הגיעה לגטו ידיעה בדוקה, אשר לפיה אפשר יהיה לשער מה עלה בגורלם של המגורשים, או לפחות מהו מקום הימצאותם. התעלומה מדירה את השינה מעיני כל תושבי הגטו... השילוח בוצע בפברואר בצורה חמורה יותר מאשר בינואר. על-פי-רוב ציוו הזקיפים על המגורשים לנטוש את תרמילי הגב ולעיתים קרובות אפילו את מטען היד, כולל המזון שלקחו כציידה לדרכם אל הבלתי-ידוע.³

כל חודש מרס 1942 נמשך הגירוש בלי הפסקה, חוץ מימי ראשון, ימי המנוחה של הגרמנים. בחודש זה הוצאו מגטו לודז' 24,687 אנשים, בהם 9,267 גברים ו-15,420 נשים. מדי יום ביומו הוצאו מן הגטו תשע מאות איש בממוצע. על אופי בחירתם של המיועדים לגירוש אפשר ללמוד מן הרישום בכרוניקה המסכם את מאורעות חודש מרס 1942. וכך כתבו מחברי הכרוניקה:

על-פי-רוב שולחו מקבלי קצבת-הסעד, ביניהם כאלה אשר לאחרונה ואפילו זמן רב למדי כבר עבדו, ואת הקצבה היו מקבלים בעבר. גורשו כל אלה, אשר נרשמו בתיקי בתי-המשפט, בלשכת החקירות או במדור לענישה מינהלית. חומרת העברות לא הובאה בדרך-כלל בחשבון, מכיוון שדרישותיהם החוזרות של השלטונות למיכסות חדשות חייבו את ראש מועצת היהודים להמשיך ולספק ללא הרף אלפי אנשים נוספים. חודש מרץ ייזכר בתולדות הגטו כחודש של גירוש. החל מהשכם בבוקר, יומם ולילה, נעו טורי המגורשים בכיוון מארישין.⁴

ממקום האיסוף במרישין, השכונה הצפונית-המזרחית של הגטו, נשלחו המגורשים אל תחנת הרכבת רדוגושין (Radogoszcz), ומשם - ליעדם הטרגי, אל המוות שהמתין להם במחנה ההשמדה חלמנו. לא מעט מגורשים מצאו את מותם עוד קודם שהגיעו לחלמנו. גם על מקרים אלו כתבו בכרוניקה:

לקראת העשור השני של חודש מרץ שרר כפור עז. הדבר גרר אחריו מספר רב של קרבנות מבין המגורשים. רבים מבין המגורשים קפאו מכפור בהיותם בתחנת רדוגושין, עת המתינו לבוא הרכבת. במשך מבצע הגירוש הופנו לגטו 5 גוויות של מגורשים, אשר קפאו כנראה בתחילת הדרך.⁵

ב-3 באפריל 1942 חלה עוד הפוגה בשילוחים מן הגטו. אבל קודם להפוגה זו, יצא ב-1 באפריל שילוח מספר 39 וב-2 באפריל - שילוח מספר 40. שני השילוחים הללו יחד כללו 2,349 מגורשים. מספרם הכולל של המגורשים מגטו לודז' עד 3 באפריל 1942 היה 44,056 נפש.⁶ בימים שלפני הפוגה בשילוחים הוכרזה בגסטפו כוננות, וזו נמשכה מ-30 במרס עד 4 באפריל. ממקורות גרמניים ידוע שכוננות זו נבעה מהערכתם של הגרמנים שאפשר שיתחוללו מהומות בגטו עקב הגירוש.⁷ לא ידוע על סמך מה ביסס הגסטפו בלודז' את הערכתו זו. בגטו שררו למעשה דיכאון והרגשה של חוסר אונים מוחלט ולא היו כל סימנים שיעידו על אפשרות של מהומות מאורגנות או ספונטניות.

לפני הגל החדש של שילוחים הפיצו הגרמנים שמועות כוזבות על גורלם של המגורשים. בעניין זה נכתבו בידיעון מס' 14 של הכרוניקה, המסכם את המאורעות בפרק הזמן שמה- 10 עד 14 באפריל 1942, הדברים האלה:

ידיעה ראשונה על גורל המגורשים. ביום 12 באפריל שהה בכיכר שוק באלוטי⁸ קצין בכיר של המשטרה החשאית, המשמש כמפקד המחנה בו נמצאים המגורשים מהגטו. זהו המקור המוסמך הראשון של ידיעות על המגורשים. למען הדיוק מן הדין להוסיף, שהגרסה על מקום הימצאם שהופצה בעקשנות, אכן אומתה הפעם. ובכן נקבע עכשיו ללא עוררין, שהמחנה מצוי באזור הגובל בעיר קולו, ששמה הוסב לווארטבריקן [Warthbruecken]. במחנה שוכנים 100,000 יהודים, ומכאן ניתן להבין, שנוסף על 44 אלף המגורשים מהגטו, רוכזו במחנה זה גם יהודים מערים אחרות. המחנה הענקי הזה שימש קודם כמקום שהייתם של גרמנים מוהלין. סבורים שהתגוררו שם 30,000 איש. הם השאירו אחריהם לרשות היהודים צריפים במצב תקין ואפילו רהיטים. לפי הסברה, הספקת המזון למחנה היא למופת. הכשירים לעבודה מועסקים בשטח המחנה בתיקון כבישים ובעבודות-שדה. בעתיד הקרוב ביותר עומדים להקים בתי-מלאכה.⁹

כל חודש אפריל 1942 נמשכה ההפוגה החדשה בשילוחים מן הגטו, אבל כבר בתחילת חודש מאי חודש הגירוש. בעיקר הוצאו יהודים מגרמניה, מאוסטריה ומצ'כיה, שגורשו לגטו לודז' בסתיו 1941. ב- 4 במאי 1942 יצא השילוח הראשון בגל השילוחים החדש. וכך נכתב בעניין זה בכרוניקה:

ביום ב' (4 במאי 1942), סמוך לשעה 8 בבוקר יצא מתחנת הרכבת בשלוחת ראדוגושץ', הטרנספורט הראשון של המגורשים מקרב היהודים ממערב-אירופה, אשר הוכנסו לגטו לפני חצי-שנה. לעת-עתה נקבע פרט אחד חשוב ביותר בקשר ליציאת המשלוח הראשון: מכל היוצאים (המשלוח כולל אלף איש) נלקח המטען, תרמילים ואפילו חבילות לנשיאה ביד. הידיעה על כך עשתה רושם מדכא בכל הגטו.¹⁰

על המאורעות ביום השני לגל הגירושים הזה, 5 במאי 1942, כתבו מחברי הכרוניקה כך:

היום יצא טרנספורט שני של יהודי מערב-אירופה, שגורשו מן הגטו. בדומה לאתמול, מטען הנוסעים נלקח מהם. כדאי לציין, כי אל המשלוחים נלוו גם רופאים וצוות סניטרי. את בחירת המועמדים למשלוח מקרב הרופאים ביצעה הנהלת מחלקת הבריאות. סך-הכול יישלחו 15 רופאים. אירעו מקרים של פניית אנשים מקרב האוכלוסייה המקומית להצטרף למשלוחים מתוך התנדבות. פניות אלה נדחות כמובן, כי הגירוש מקיף את האוכלוסייה החדשה בלבד.¹¹

גל הגירושים הזה נמשך עד 15 במאי. על יציאתו של השילוח האחרון נכתבו בכרוניקה של הגטו, בין היתר, הדברים האלה:

כפי שמוסר הידיעון הקודם, יצא ביום ו', 15 בחודש זה, מתחנת ראדוגושץ' הטרנספורט האחרון של יהודים מערב-אירופים, המפונים מן הגטו. לפי הצו הקודם של השלטונות, היו צריכים להישלח במרוצת היומיים האחרונים 1,500 איש, ולבסוף הוסכם לקבל 1,300. מתוכם יצאו 706 ביום ה' ו- 600 ביום ו'. בשעה 7:30, מייד עם צאת הרכבת, הודיעו נציגי המשטרה החשאית המכונסים בתחנה למפקח שירות הסדר, כי הגירוש הסתיים וכי בשבת 4 בבוקר יגיע מן העיירות הסמוכות טרנספורט המונה 2,000 איש. לטרנספורט הלפני-אחרון של המגורשים מן הגטו צורפו מתוך כפייה 250 איש מקרב התושבים המקומיים. טרנספורט זה הורכב מאנשים, שהיו צריכים להיות מגורשים במבצע הקודם, אלא שהם ניצלו על-ידי מציאת מחבוא. בין 250 האנשים מצויים כאלה שרובצים עליהם חטאים קטנים וגדולים. ביום האחרון נהג המשמר הגרמני במגורשים בצורה מתונה יחסית והתיר להם לקחת עמם את רכושם.¹²

במבצע השילוחים בחודש מאי הוצאו מן הגטו למחנה ההשמדה חלמנו 10,915 יהודים, ברובם הגדול מגורשים ממערב אירופה - יותר ממחצית מספרם של מי שגורשו לגטו לודז' בסתיו 1941. כארבעת אלפים מהם, כלומר כ- 25% מתו בגטו מרעב וממגפות. בגטו לודז' נותרו מהם כששת אלפים איש בלבד. ¹³ השילוחים בחודש מאי לוו בגל של התאבדויות.¹⁴

בסך-הכול גורשו מגטו לודז' למחנה ההשמדה בחלמנו בחודשים ינואר-מאי 1942 חמישים וחמישה אלף איש, גברים, נשים וטף, ושם הם נרצחו. הגירושים נמשכו בשעה שהמונים מתו בגטו מרעב הולך וגובר, מקור וממגפות. בסך-הכול מתו בגטו בחמשת החודשים האלה של מבצעי הגירוש 9,573 בני אדם. התמותה בשנת 1942 עמדה על 16% מכלל אוכלוסי הגטו.¹⁵ גטו לודז' היה שרוי אפוא במצב של חיסול פיסי הדרגתי, הן בשל השילוחים למחנה ההשמדה בחלמנו והן בשל תמותת המונים בגטו מסיבות שנבעו כולן ממדיניות נאצית מכוונת, שהאוכלוסייה היהודית הכלואה בגטו לא יכלה למצוא לה מענה של ממש.

מקור: שמואל קרקובסקי, *כפר נידח באירופה: חלמנו (קולמהוף) מחנה ההשמדה הנאצי הראשון*, תשס"א, יד ושם ירושלים. עמ' 65-71

הערות

1 כרוניקה של גטו לודז', א, עמ' 367.

2 ארכיון יד ושם, 3/4-051, עמ' 246.

3 ראה לעיל, הערה 1.

4 שם, עמ' 396.

5 שם, עמ' 393.

- 6 שם, עמ' 409.
- 7 ארכיון יד ושם, 3/4-051, עמ' 240.
- 8 הכיכר המרכזית בשטח של גטו לודו'.
- 9 כרוניקה של גטו לודו', א, עמ' 417-418.
- 10 שם, עמ' 458.
- 11 שם, עמ' 460.
- 12 שם, עמ' 513.
- 13 שם, עמ' 524, 553.
- 14 שם, עמ' 476, 491-492, 507-508.
- 15 Melezin, שם, עמ' 10-25.